

POKLICNA MATURA
- Ustni del

SLOVENSKI JEZIK
- Književnost

1. Literarne zvrsti in vrste

Literarne zvrsti so:

- LIRIKA;
- EPIKA;
- DRAMATIKA;

Vrste literarnih zvrsti:

- Lirika: oda, sonet, elegija;
- Epika: roman, novela, povest;
- Dramatika: komedija, tragedija, drama;

2. Pregled svetovne književnosti po obdobjih

1. ORIENTALSKE KNJIŽEVNOSTI

Značilnosti:

- vpliv religije; - daljša besedila niso ohranjena v celoto;
- avtorji niso znani; - neposredno ne vplivajo na evropsko književnost (izjema Biblija);

Delitev orientalskih književnosti:

- Egipčanska (3000 pnš.): Pesem nosačev žita (delavska, lirski pesem);
- Babilonsko asirska (3000 pnš.): Ep o Gilgamešu (zapisan na 12 glinenih ploščah v 7. stol. pnš.);
- Indijske: Mahabharata (najobsežnejši svetovni ep), Ramajana (ep) ter sveto pisanje Vede;
- Kitajska: Konfucij: Ši King (»Knjiga pesmi«);
- Perzijska: sveta knjiga Avesta. Pride v Evropo preko Geothea;
- Japonska: lirika: tanka, haiku
- Arabska: sveta knjiga Koran, zbirka novel Tisoč in ena noč (okvirna izpoved), Zgodba o pritlikavcu (vložena zgodba);
- Starojudovska: Biblija ali Sveto Pismo (sveta knjiga krščanstva in judovstva).

Biblijo delimo na:

- Stara zaveza (od 12. stol. pnš. do 1. stol.): pomembni dogodki iz judovske zgodovine, zakoni (pentatevh), preroki ter spisi.
- Nova zaveza (1.- 4. st.): Napisana je v grščini. Najpomembnejši so: evangeliji, apostolska dela, pisma in apokalipsa .

Septuaginta: 1. prevod stare zaveze v grščino.

Vulgata: 1. prevod celotne Biblije v latinščin

2. ANTIČNA KNJIŽEVNOST

a) STAROGRŠKA KNJIŽEVNOST (od 8. st. pnš.):

- Arhaična (8. – 5. st. pnš.); - Klasična (5.,4.st. pnš.); - Helenistična (332 pnš. – 476 nš.):

b) RIMSKA KNJIŽEVNOST (240 pnš – 476):

- Predklasično obdobje (240 – 81 pnš.):

- Klasično obdobje:

- zlati vek : 81 pnš – 117 nš.; - srebrni vek: od 14 do 117; - Pozno cesarstvo: 117 – 476;.

3. SREDNJEVEŠKA KNJIŽEVNOST (476-1492)

a) SREDNJEVEŠKA LATINSKA KNJIŽEVNOST: Avtorji so duhovniki in menihi.

Značilnosti:

- cerkvene pesmi; - verske himne (osebne, znani avtorji);
- vagantska poezija; - osebno-izpovedna kratka proza;
- duhovne igre:
- pasijoni, misteriji, mirakli (prikazi čudežev) - moralitete (v njih nastopajo alegorične osebe).

Predstavniki in dela:

- Dante Alighieri (1265 – 1321): Božanska komedija

4. RENESANSA (16 stoletje)

- **zgodnja:** do leta 1500; - **visoka:** 1500 – 1550; - **pozna:** 1550 – 1616 (smrt Shakespeareja);

Predstavniki in dela:

- **F. Petrarca:** zbirka pesmi Canzoniere (vsebuje 317 sonetov);
- **G. Boccaccio (1313 – 1375):** Dekameron (1348 – 1353) Novela o sokolu;
- **Cervantes (1547 – 1616):** Don Kihot – Veleumni plemič Don Kihot iz Manče;
- **Shakespeare:** najpomembnejši evropski predstavnik renesanse. Hamleta, Romeo in Julija.

5. PROTIREFORMACIJA IN BAROK

PROTIREFORMACIJA (1595 – 1615)

Gre za obdobje rekatalizacije (povračanje katoliške vere).

BAROK (1672 – 1768)

Barok je umetnostni krog, ki se najprej pojavi v slikarstvu in šele nato v književnosti.

Predstavniki in dela:

- **Janez Svetokriški (Tobija Lionelli):** Pridiga, Na noviga lejta dan;.

6. RAZSVETLJENSTVO

Je meščansko gibanje, ki se začne v Franciji sredi 18. st. Vrh in hkrati zaključek doseže s francosko revolucijo (l. 1789) – z njo se namreč težnje razsvetljenstva uresničijo. Razsvetljenstvo se med umetnostmi uveljavi le v književnosti, ker je le ta primerna za širjenje njenih idej (GESLO: svoboda, enakost, bratstvo). Poudarja človeške sposobnosti, razum, znanje. Meščanstvo zahteva enakopravnost med plemstvom in meščanstvom.

Predstavniki in dela:

- **Beaumaichais:** najpomembnejši predstavnik. Figarova svatba (vpliva na nastanek Matička);
- **D. Defoe:** Robinson Crusoe in Guliverjeva popotovanja;
- **T. Moore:** Utopija;.

7. PREDROMANTIKA IN ROMANTIKA V EVROPI

PREDROMANTIKA se je razvila v 2. polovici 18. st. vzporedno z razsvetljenstvom – prevladuje po letu 1789 z zaključkom razsvetljenstva.

ROMANTIKA (1800-1830):

Romantika je umetnostna smer, ki se ne uveljavi le v književnosti, ampak tudi v glasbi, umetnosti ... Romantika se razvije kot nasprotje razsvetljenstva. Uveljavi se po celotni Evropi. Romantika je 1. obdobje, ko se slovanski narodi uveljavijo na zemljevidu evropske književnost.

Predstavniki in dela:

- **J. W. Goethe:** Trpljenje mladega Wertherja; - **Byron:** Romanje grofiča Harolda;
- **M. J. Lermantov:** Jadro; - **Heinrich Heine:** Lorelaj;
- **G. Leopardi:** Sam sebi - **A. S. Puškin:** A. P. Kernovi

8. EVROPSKI REALIZEM IN NATURALIZEM

REALIZEM se začne 1830 s koncem romantike in doseže vrh 1850-1870; nato preide v NATURALIZEM, ki traja do 1890, ko se uveljavi fin de siecle. Je čisto nasprotje romantike.

Predstavniki in dela:

- F. M. Dostojevski: Zločin in kazen;
- N. V. Gogolj: Plašč, Revizor;
- G. De Maupassant: Nakit;
- G. Flaubert: Gospa Bavary;
- E. Zola: Beznica;
- H. Ibsen: Strahovi;

9. MODERNA (1890 – 1900)

Pojavi se kot nasprotje realizma in naturalizma. Uveljavijo se poteze, ki jih pozna že romantika.

Literarne smeri:

- Nova romantika: Izhaja iz romantike, vendar stara nasprotja (ideali – stvarnost) dožene do skrajnosti. V novi romantiki idealov NI več (ne verjamejo več vanje). Poudarjajo tudi nasprotje med posameznikom in družbo – sprtost posameznikov z okoljem, mu nasprotujejo (izpostavljajo svojo drugačnost).
- Dekadenco (propad): Ta smer je prepričana, da je civilizacija dosegla vrh in tako lahko sledi le še njen propad ob koncu stoletja.
- Simbolizem: Prevladujejo simboli (besede, ki imajo poleg osnovnega še dodaten pomen, ki je veliko pomembnejši). Ti pomeni so težko dojemljivi, saj niso razložljivi. V besedilu delujejo besede tudi s svojo zvočno podobo.
- Impresionizem: Poudarja trenutne vtise, ki jih avtorji tako skušajo ujeti. Oblike se zelo kratke, ni sklenjenega opisa zunanjega dogajanja, pač pa samo neposredni čutni vtisi, predstave, razpoloženja. Pojavlja se zlasti v črticah novelah in pesmih (lirski), lahko pa tudi v romanih ter dramah.

Predstavniki in dela:

- Oscar Wilde: Saloma;
- P. Verlaine: Jesenska pesem;
- C. Baudelaire: Tujec, Sorodnosti;

10. KNJIŽEVNOST MED OBEMA VOJNAMA (1919 – 1941)

EKSPRESIONIZEM (1818 – 1930)

Ekspresionizem je nasproten impresionizmu. Ekspresionistični avtorji vsebino svoje duševnosti prenašajo v zunanji svet. Zato se osnova sveta spremeni – postane izraz posameznikove duševnosti, ker so ta občutja boleča postane svet temačen, mrk,... → groteskna podoba sveta.

SOCIALNI REALIZEM (1930 – 1941):

Uveljavi se le v slov. književnosti.

11. SVETOVNA KNJIŽEVNOST 20. STOLETJA

Nadaljujejo se še vplivi prejšnjih smeri (realizem, simbolizem in manj naturalizem ter dekadenco). Na novo pa se pojavi modernizem.

MODERNIZEM je skupno ime za različne smeri, ki se uveljavijo na zač. 20. st. – futurizem, dadaizem, ekspresionizem, konstruktivizem, nadrealizem,...

Smeri modernizma:

- Futurizem;
- Dadaizem;
- Ekspresionizem;
- Konstruktivizem;
- Nadrealizem;
- Socialistični realizem;
- Modernistične zvrsti;

Predstavniki in dela:

- James Joyce: Ulikses;
- Franz Kafka: Preobrazba;
- Jean – Paul Sartre: Za zaprtimi vrati;
- Federico Garcia Lorca: Vitezova pesem, Mesečniška romanca;
- Marcel Proust: Combray;
- Albert Camus: Tujec;
- Samuel Beckett: Čakajoč Godota;

3. Pregled domače književnosti po obdobjih

1. DOBA STARIH ZAPISOV (10 – 15 STOL.)

Okoli leta 1000 so nastali Brižinski spomeniki. Do 15. stol. imamo ohranjeno samo nekaj rokopisov (Stiški, Rateški). Vsi ti teksti niso ohranjeni v celoti ampak so v fragmentih.

2. PROTESTANTIZEM ALI REFORMACIJA (1550 – 1600 OZ. 16. STOL.)

Leta 1550 Primož Trubar napiše prvo natisnjeno knjigo Abecednik in Katekizem.

Leta 1584 Adam Bohorič izda Zimske urice, ki je prva slovenska slovnica. Istega leta Jurij Dalmatin prevede Biblijo za slovence.

V 16. stol. pride do zahteve, da se v cerkvi lahko uporablja nacionalni jezik.

3. PROTIREFORMACIJA IN BAROK (1600 – 1768 OZ. 16. IN 17. STOL.)

PROTIREFORMACIJA: Tomaž Hren, da zažgati vse kar je nastalo v protestantizmu. Biblijo ne zažge ampak ji odtrga predgovor.

Predstavniki: Janez Svetokriški

BAROK: je umetniška smer, ki se najprej pojavi v slikarstvu, kar pomeni pretiranost ali načičkanost in šele nato v književnosti.

4. RAZSVETLJENSTVO (1768 – 1819)

Razsvetljenstvo pomeni rojstvo necerkvene književnosti.

Lirika: Dobimo prvega slovenskega pesnika – Valentin Vodnik. Prva njegova zbirka je Pesmi za pokušino.

Dramatika: prvi dramatik je Anton Tomaž Linhart, ki je napisal prvo dramo Županova Micka ali Matiček se ženi.

5. ROMANTIKA (1819 – 1850)

Je pomembna ker dosežemo vrh lirike s Francetom Prešernom.

France Prešeren – Poezije.

6. REALIZEM (1850 – 1899)

Realizem pomeni realno, stvarno, resnično, takšno kot j, objektivno. Prevladuje epika.

1. slovenski roman: Josip Jurčič, Deseti brat;

1. slovenski zgodovinski roman: Ivan Tavčar, Visoška Kronika;

Predstavniki:

- Simon Jenko - Simon Gregorčič; - Anton Aškerc; - Josip Jurčič;
- Janko Kersnik; - Ivan Tavčar;

Pri nas je to obdobje pod močnim vplivom romantike zato mnogi to obdobje imenujejo od Romantike do Realizma.

7. MODERNA ALI SODOBNA ROMANTIKA (1899 – 1918)

1899 – Cankar, Erotika (edina pesniška zbirka); Zupančič, Čaša opojnosti;

1918 – Smrt Ivana cankarja in konec 1. Svetovne vojne.

Literarne smeri:

- Impresionizem: Murn;
- Simbolizem: Ivan Cankar (Kostanj posebne sorte);
- Naturalizem (skrajni realizem): Govekar;
- Dekadencija;

Predstavniki:

- Ivan Cankar, - Murn; - Kette, - Župančič;.

8. OBDOBJE MED OBEMA VOJNAMA (1918 – 1941)

a) Ekspressionizem (1918 – 1930): Srečko Kosovel, Integrali;

b) Socialni realizem (1930 – 1941): Mali človek – reven kmet, delavec, ki se ubada z rvščino in skuša preživeti. Dogajajo se mu družbene krivice.

Predstavniki:

- Lovro Kuhar Prežihov Voranc; - Miško Kranjec; - Srečko Kosovel;.

9. KNJIŽEVNOST NARODNO OSVOBODILNE BORBE (1941 – 1945)

Tendenčna literatura: je tista ki opisuje določen čas kasneje pa nima sporočilne vrednosti.

Predstavniki:

- Karel Destovnik Kajuh; - Matija Bor;.

10. SODOBNA SLOVENSKA KNJIŽEVNOST (OD 1950 NAPREJ)

4. BIBLIJA (nastanek, sestava, kulturni in literarni pomen Biblije)

NASTANEK IN SESTAVA BIBLIJE :

Biblija ali Sveto pismo je krščanska in delno judovska sveta knjiga, ki govori o zgodovini odrešenja in o božjem razodetju. Biblijo sestavljata stara in nova zaveza.

Stara zaveza :

- Napisana: v hebrejščini in aramejščini;
- Zajema: življenje Izraelcev, njihovo zgodovino do Kristusovega rojstva;
- Nastanek: približno od leta 1200 p.n.š do leta 100 n.š.;
- Sestava: POSTAVA, PREROKI, SPISI;
- Judje priznavajo za sveto knjigo samo staro zavezo;
- Najbolj znane zgodbe iz stare zavez so: o nastanku sveta, Adamu in Evi, Abelu in Kajnu, o Mojzesu, o kraljih Davidu in Salamonu;.

Nova zaveza :

- Zapisana: v grščini;
- Pripoveduje: o življenju in delu Jezusa Kristusa;
- Nastanek: v prvih stoletjih našega štetja, dokončno obliko pa je dobila okoli leta 400 n. š.;
- Deli nove zaveze: EVANGELIJI, APOSTOLSKA DELA, PISMA, RAZODETJE ali APOKALIPSA.

KULTURNI IN LITERARNI POMEN BIBLIJE:

Sveto pismo je najbolj razširjena knjiga na svetu. Že zgodaj so jo zabeli prevajati v razne jezike in narečja. Med 3. in 1. st. pr. n. š. je v Aleksandriji nastal grški prevod Stare zaveze, okrog leta 400 pa je Hieronim prevedel Biblijo v latinščino. To je bil tudi poglobitveni vzorec za prevode v druge evropske jezike. **Jurij Dalmatin** je prvi prevedel celotno Biblijo v slovenski jezik. S tem prevodom smo se tudi Slovenci uvrstili med razvite evropske narode, saj je bil prevod Svetega pisma pomembno **kulturno in jezikovno dejanje**.

Pomeni biblije:

- Verski: biblija je sveta knjiga; - Kulturni: v slikarstvu, pisatelji, dramatik, filmi;
- Zgodovinski: zgodovinski dogodki;.

5. Prilika o izgubljenem sinu (prilika)

Prilika o izgubljenem sinu je pripoveduje o očetovi ljubezni. Samo oče, ki ljubo brezpogojno, lahko otroku odpusti vse, kar je ta storil slabega. Starejši sin tega ne razume in očetu nasprotuje. Toda za zgodbo o družinskih odnosih se skriva verska resničnost. V njej oče predstavlja Boga, izgubljeni sin je grešnik, vzorni starejši sin pa vernik, ki živi po božjih zapovedih. Sporočilo te zgodbe se glasi » Bog ljubi človeka brezpogojno ».

Prilika o izgubljenem sinu posredno sporoča temeljni nauk krščanske vere: Ljudje naj se ljubijo in si odpuščajo; drug drugemu naj dajejo to, kar jim daje Bog.

Jezikovno – slogovne značilnosti:

- stalne svetopisemske besedne zveze: " in rekel je", "neki človek", "šel je vase"...;
- antiteze (nasprotje): "ima kruha v obilju, jaz pa tukaj umiram od lakote";
- stopnjevanje in mnogovezje: prstan, sandale, obleka;

PRILIKA je svetopisemsko besedilo, v katerem je sporočilo ponazorjeno s prisposodbo. Namesto tega uporabljamo tudi grški izraz parabola, ki pomeni "drugega poleg drugega postavljati".

6. Antična književnost (časovna umestitev)

Antika je v širšem smislu doba, ki obsega grški in rimsko družbo v starem veku, to je približno leta 1000 pr. n. š. do 5 stoletja našega štetja. V ožjem smislu pomeni antika znanost in umetnost v tej dobi. Antično književnost torej sestavljata **stara grška in rimska besedna umetnost**, ki veljata za prvi evropski književnosti, čeprav sta se razvijali tudi na širšem področju, v deželah severne Afrike in Bližnjega vzhoda.

GRŠKA KNJIŽEVNOST:

Literarna zgodovina deli starogrško književnost na tri obdobja:

- **ARHAJIČNO ali PREDKLASIČNO** (od 8. do 5. stoletja pr. n. š.): V tem obdobju sta se razvili predvsem epika in lirika.
- **ATIŠKO ali KLASIČNO** (5. in 4. stoletja pr. n. š.): V tem obdobju se je razvila dramatika.
- **HELENISTIČNO** (od konca 4. stoletja pr. n. š. do 5. stoletja n. š.): V tem obdobju so bile uveljavljene vse tri zvrsti.

Osrednje mesto med starogrškimi književnimi vrstami zavzemata ep in tragedija. Prva epa, ki predstavlja tudi vrh tovrstnih stvaritev, sta Iliada in Odiseja.

Tragedija je bila tesno povezane z religijo, snovno in motivno se je naslanjala na grško mitologijo.

Grška književnost je **najstarejša in najrazvitejša evropska književnost**. Grki so ustvarili vse tri književne zvrsti (liriko, epiko, dramatiko) in zasnovali mnogo književnih vrst; te so od njih najprej prevzeli Rimljani, pozneje pa tudi drugi evropski narodi.

RIMSKA KNJIŽEVNOST:

Rimska književnost je bila močno povezana z grško. Njen začetek predstavlja prevod Odiseje v latinščino. Postopoma so Rimljani prevzeli vse pomembne grške zvrsti in vrste umetnostnih in neumetnostnih besedil, ter jih izvirno prilagodili svoji zgodovinski, socialni in kulturni tradiciji.

Najpomembnejše delo rimske epike je Vergilov ep **Eneida**.

Tudi rimski liriki so se zgledovali po grških vzornikih, v poezijo pa so vnašali nove motive.

V dramatiki so Rimljani bolj kot tragedijo razvili **komedijo**.

7. Sofoklej: Antigona (tebanski mit, antično gledališče, tragedija, tragično)

TEBANSKI MIT

Kranju **Laju** in **Jokasti** se rodi sin. Lai se spomni prerokbe, da ga bo sin ubil, zato mu da prebosti kite ob gležnjih in ga dal pastirju. Temu se je zasmilil in ga dal pastirju **korintskega** kralja **Poliba**. Kralj ga je posvojil in mu dal ime **Ojdip**. Odraščal je na dvoru, na neki gostiji je izvedel, da je posvojenec. Napotil se je v **Delfe**, tam izvedel, da bo ubil očeta in se poročil z materjo in se začel izogibati Korinta. Isti čas je v Delfe potoval **tebanski** kralj Laj. Na ozkem razpotju je prišlo do pretepa, ubiti so bili vsi, razen en sluga. Ojdip je uresničil prvi del prerokbe. Preživel sluga je prinesel v Tebe novico, da je skupina razbojnikov ubila kralja. V Tebe je prišla tudi **Sfinga**, ki je ubila vsakega, ki ni znal rešiti uganke. Ojdip je prišel v mesto in rešil uganke, za nagrado je dobil Jokasto za ženo in postal kralj. Rodili so se jima: **Antigona**, **Ismena**, **Eteokles**, **Polinejkes**. Uresničil se je drugi del prerokbe. Izbruhnila je kuga. Ojdip je poslal svaka **Kreona** v Delfe, ta pa se je vrnil z novico, da bo kuga morila toliko časa, dokler ne najdejo morilca kralja Laja. Ojdip zločinca že vnaprej izbóči. Videc **Teirezias** mu pove, da je to on sam. Ojdip zgodbo pove Jokasti, na dan pride zgodba o smrti Laja. Ob spominu na ubitega starca Ojdipu začne plahneti samozavest. Korintski sel, ki je prišel z novico o smrti korintskega kralja, mu pove resnico o njem, dokončno pa jo razkrije Lajov pastor. Jokasta se od sramu obesi, Ojdip si iztakne oči. Za tebanski prestol se spopadeta sinova Eteokles in Polinejkes. Eteokles prevzame oblast, Polinejkes z zaveznikimi oblega Tebe. V dvoboju sta oba ubita. Antigona odvede Polinejka na Eteoklesovo grmado, kjer v sovraštvu gorita v ločenih plamenih.

ANTIČNO GLEDALIŠČE OZ. AMFITEATER:

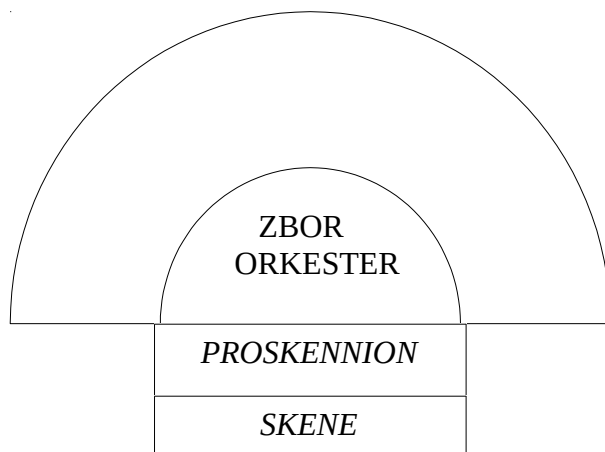
Gledališče je bilo značilne polkrožne oblike in na sredini je igral orkester oz. zbor in tam je stal tudi oder na katerem so igralci igrali. Oder je zapiral tako imenovani skene.

V gledališču so igrali tragedije v čast bogu Dionizu. Moški so se oblačili v kozle (tragos). Ženske niso smele igrati. Na začetku je začel zbor in nato se jim pridružijo še 3 igralci. Igralci so imeli obute čevlje (koturni) in oblečene halje (toge) ter maske na obrazih. Igre so potekale v marcu kar 3 dni po 12 ur, (3 tragedije (trilogija) + 1 komedija).

Deli gledališča:

- proskenion: oder na katerem so igrali;
- skene: stavba, ki je zapirala amfiteater oz. ozadje

Izgled gledališča:

TRAGEDIJA (TRAGIČNO)

Nastala v Grčiji iz praznovanj v čast boga **Dioniza**. Med sprevidi je zbor satirov (pevci v kostimih) pel pesem o Dionizu, ki se je kasneje spremenila v dialog. **Thespis**, prvi pisec tragedij, je uvedel igralca in govor namesto pesmi, **Aishil** je dodal drugega, **Sofoklej** tretjega. Glavnemu so dodali še stranske igralce, tako da je **starogrška tragedija** po zasedbi imela protagonista, epizodne igralce in zbor. Tragedije so izvajali ob Dionizovih praznikih na posebnih tekmovanjih. Tekmovali so trije dramatik, ki so predstavili **trilogijo** (tri tragedije) ali **tetralogijo** (tragična trilogija in komedija). Izročilo tragedije sta oživila **barok** in **klasicizem**. Poudarjala sta enotnost in **stanovsko klavzulo**, junaki so bili iz višjih slojev, da je bil padec večji.

8. Slovensko slovstvo v srednjem veku

SLOVENC V SREDNJEM VEKU

Alpski Slovani, predniki Slovencev, so se naselili na novo ozemlje v dveh naselitvenih tokovih. Naseljevanje je trajalo od 6. do začetka 9. stoletja.

V tem času so naši predniki zavzemali ozemlje, ki je segalo :

- Do zgornjega Jadranskega morja in Kolpe (J)
- Do Donave (S)
- Do Blatnega jezera (V)
- Do izvira Drave (Z)

Zaradi obrambe pred Obri in Bavarci je nastala prva slovenska država, **Karantanija**.

POKRISTJANJEVANJE SLOVENCEV

Bavarce in z njimi Slovence so okrog leta 740 premagali Franki, ki so takoj začeli s pokristjanjevanjem.

Pokrščevalci so oznanjali vero v domačem jeziku, to se pravi v jeziku ljudstva; v slovenščino so prevajali potrebna verska besedila in niso bili nestrpni do starih poganskih obredov. Slednji so dobili le krščansko vsebino in se kot taki ohranili še dolga stoletja, tako da so danes znani kot krščanska praznovanje.

Pokristjanjevanje pa ni zajelo le Slovencev, ampak tudi druge Slované. Pri tem sta najpomembnejšo vlogo odigrala brata **Ciril** in **Metod**.

CERKVENO SLOVSTVO

PRVI ZAPISI:

Slovenci smo tedaj imeli:

- polliterarna besedila velikega značaja: priče razvija slovenskega jezika;
- ljudsko slovstvo;

Najpomembnejša besedila:

- Celovski ali rateški rokopis: je nastal v Ratečah na Gorenjskem, hranijo ga pa v celovškem deželni muzeju – od tod ima svoje ime.

V njem so zapisane tri molitve: očenaš, apostolska vera in zdravamarija. (nastal je okrog leta 1380);

- Stiški rokopis: so odkrili v zborniku latinskih besedil, ki so jih hranili v stiškem samostanu.

S sestavljata ga dva dela: v prvem sta zapisani dve molitvi, in sicer molitev pred pridigo ter Čaščena kraljica. Drugi del rokopisa pa tvorita obrazca splošne spovedi in prva kitica ljudske velikonočne cerkvene pesmi. (nastal je med letoma 1428 in 1440);

- Brižinski spomeniki;

9. Brižinski spomeniki

Brižinski spomeniki so najstarejša zapisana slovenska besedila in hkrati prva slovenska besedila, napisana v latinici. Tako se imenujejo po kraju Freising (izg. Frajzing) na

Bavarskem, kjer so našli pergamentni rokopisni zbornik, katerega sestavni del so ta besedila. Leta 1803 so zbornik prinesli v državno knjižnico v Münchnu in tam odkrili tri slovenske zapise. Izraz brižinski, poslovenjeno obliko iz nemškega Freising, je prvič uporabil slovenski slovničar Anton Janežič v svoji slovnici leta 1854.

Prvi slovenski zapisi so po mnenju nekaterih znanstvenikov nastali na ozemlju okrog Vrbskega jezera. Po pisavi sodeč so zapisi nastali pred letom 1000. Gre namreč za pisavo, ki so jo uporabljali v stoletjih po Karlu Velikem in se po njem imenuje karolinška minuskula (minuskula je pisava, sestavljena iz majhnih črk).

Prvo in tretje besedilo sta spovedna obrazca, besedili, ki so ju verniki govorili, ko so se spovedovali svojih grehov. Drugo besedilo pa je Pridiga o grehu in pokori.

10. Renesansa (oznaka obdobja, renesančno gledališče)

Renesančna književnost je povezana s humanizmom.

Humanizem : je kulturno gibanje, ki je obnavljalo antične ideale.

Značilnosti:

- izražal je odpor proti srednjeveškemu življenju in miselnosti;
- poudarjal je individualizem in plemenito človečnost;

Središča humanizma so bile v glavnem univerze, najpomembnejša predstavnika pa sta bila Nizozemec **Erazem Rotterdamski (Hvalnica norosti)** in Anglež **Thomas Morus** (izg. Tomas mor - **Utopija**).

RENEZANSKA : je oznaka za evropsko kulturo, predvsem pa za umetnost na začetku novega veka oziroma do 14. do 16. stoletja.

Značilnosti:

- z gledovanje po Antiki;
- novo poimenovanje sveta in človeka;
- poudarjanje tostranstva
- cenili so naravo, razum, moč, lepoto
- vrednota je uživanje življenja
- **ideal**: vsestransko razvit človek

Središča renesanse so bili **knežji dvori in mesta**. Znani likovni umetniki tega obdobja so: **Leonardo da Vinci, Michelangelo Buonarroti, Albrecht Durer**.

RENEZANČNA KNJIŽEVNOST:

- **Zgodnja**: od sredine 14. stol. do leta 1500;
- **Visoka**: 1500 – 1550;
- **Pozna**: po letu 1550;

Nova umetnost se je najprej uveljavila v Italiji (14. stoletje), v drugih evropskih deželah pa šele po letu 1500. Izrazita je bila še v Franciji, Španiji, Angliji, Dalmaciji in Poljski.

Najpomembnejši predstavniki:

- Francesco Petrarca (izg. Frančesko Petrarka);
- Cervantes (izg. Servantes);
- Giovanni Boccaccio (izg. Džovani Bokačo);
- William Shakespeare;

Literarna zvrsti in vrste :

Epika:

- Renesančni viteški ep;
- **Novela**: Dekameron;
- **Roman**: Don Kihot;

Lirika: tesna povezava s tradicijo srednjeveškega **trubadurskega pesništva** (Francesco Petrarca).

Dramatika: je dosegla svoj vrh s tragedijami Williama Shakespeara v **elizabetinski dobi**, ki se imenuje po angleški kraljici Elizabeti I.

RENASANČNO GLEDALIŠČE:

Gledališča so imela **okroglo ali osemkotno obliko, parter, tri vrste balkonskih sedežev in oder**. Ta je segal v parter, tako da so ga stoječi gledalci obkrožali iz vseh strani. Nad parterjem ni bilo strehe, med gledalci in igralci pa ne zavese, ki bi jih ločevala. **Nad odrom je bil še balkon, na katerem so igralci uprizarjali nekatere igre**. Odrski rekviziti so bili skromni in so v glavnem le ponazarjali, kjer poteka dogajanje.

Svojo vlogo so imeli tudi zvočni učinki: fanfare so napovedovale kraljev prihod, ob pogrebih so se oglasili topovi. Ker je bila scena skromna, so morali igralci v uvodnih govorih pojasnjevati spremembe kraja in časa.

Dogajanje je lahko trajalo več mesecev, prizorišča so se menjevala.

11. William Shakespeare: Romeo in Julija (dogajalna zgradba, prostor, čas, osebe)

Shakespearova tragedija o nesrečnih ljubimcih je bila napisana okrog leta 1593 in ni bila prva literarna umetnina s to snovjo.

Dramski konflikt: Temelj dramskega konflikta je **nasprotje med nosilci pozitivnih in negativnih čustev**, med ljubeznijo in sovraštvom.

DOGAJALNA ZGRADBA:

Zasnova: sovraštvo med družinama.

Zaplet: otroka obeh družin se zaljubita.

Vrh: Romeov izgon, stiska Julije pred poroko s Parisom.

Razplet: Lorenzov načrt.

Razsnova: sovraštvo med družinama preneha.

KNJIŽEVNE OSEBE:

Osebe so tako kot zgodba, prikazane romantično: slutijo nesrečo, z njimi se poigrava kruta usoda, njihova čustva so silovita.

Pozitivne osebe: Romeo, Julija, Lorenzo;

Negativne osebe: Capulet, starši Romea in Julije.

Tragičnost Romea in Julije:

Romeo in Julija sta **nemočna pred sovražnim svetom**, ki ju obkroža. Propadeta zaradi ljubezni, ki jima pomeni najvišji ideal; zaradi takšne ljubezni sta pripravljena umreti.

Ideja:

Moralnih zakonov ne postavljajo bogovi, moralni zakon pomeni življenje v skladu z naravo. Znotraj tega je tudi ideja o ljubezni. Ljubezen je za Romea in Julijo resnična vrednota.

Jezikovno – slogovne značilnosti:

- pogovorni jezik: ni v verzih;

- izpovedi so v metaforičnem pesniškem jeziku: verzi;

- kontrastna prispodob: svetloba – tema: dobita nasproten pomen;

12. Slovenska reformacija, protireformacija in barok

REFORMACIJA NA SLOVENSKEM: na slovenskem se je za reformacijo navduševal meščansko plemiški sloj. Najpomembnejši predstavnik je bil PRIMOŽ TRUBAR, pisec prvih slovenskih knjig in utemeljitelj slovenskega knjižnega jezika (Katekizem in Abecednik).

Drugi reformatorji so še bili:

- Jurij Dalmatin (prevod Biblije);
- Adam Bohorič (prva slovenska slovnica Zimske urice);
- Sebastijan Krelj (jezikoslovec);.

Pomen:

- Cerkveni obredi so potekali v domačem jeziku;
- Dobimo prve slovenske knjige;
- Dobili smo prvi slovenski pravopis in enoten knjižni jezik;
- Pomembna pridobitev je tudi zavest o skupnosti vseh Slovencev;.

PROTIREFORMACIJA NA SLOVENSKEM: leta 1598 so izdali ukaz o prepovedi delovanja vseh protestantskih ustanov in pridigarjev. Verske komisije so pod vodstvom TOMAŽA HRENA rušile protestantske molilnice in sežigale protestantske knjige. Prizanesli so Dalmatinovi Bibliji. V tem času je izšel priročnik za katoliške duhovnike Evangelija inu listuvi (Evangeliji in pisma) po zaslugi škofa Hrena. Priročnik je prevedel Janez Čandek. Protestantizem se je ohranil v Prekmurju.

BAROK NA SLOVENSKEM: barok je oznaka za evropsko umetnostno smer v 17. in 18. stoletju. Kot umetnostna smer se je uveljavil na likovnem in glasbenem področju pa tudi na slovstvenem področju.

Značilnosti smeri je nabrekel, izumetničen slog, ki se v literaturi kaže kot gostobesednost oziroma preobloženost jezika.

Baročni umetniki pišejo o nasprotjih in razklanosti npr. med telesnimi užitki in odrekanjem, med tostranstvom in onostranstvom.

Slovenski baročni pisci:

- Janez Svetokriški: sveti priročnik – zbirka pridig namenjena duhovnikom;
- Oče Romuald Štandreški: Škofjeloški pasion – igra o Kristusovem trpljenju;
- Janez Vajkard Valvasor: Slava Vojvodine Kranjske;.

Pomen:

- Obnovljeno slovstveno dogajanje;
- Razvoj polliterarnih vrst slovenskega slovstva (pridiga).

13. Primož Trubar: Proti zidavi cerkva

Zgodbo pripoveduje Trubar, kako je neka gospa hotela na griču zgraditi cerkev. Izmišljala si je razne zgodbice in z njimi strašila preproste ljudi. Trubar je bil ostro proti temu in je to gospo razkrinkal.

V odlomku *Proti zidavi cerkva Trubar svari svoje ljudstvo pred praznovernostjo*, hkrati pa opozarja na koristolubje katoliške duhovščine. Tukaj se kaže protestantska miselnost.

Jezikovne značilnosti:

- Dolenjske narečne oblike besed;
- Popačenke iz nemščine;
- Nižji pogovorni izrazi;
- Besedne zveze po nemškem zgledu;
- Besedni red po nemškem zgledu
- Uporaba besede "en";

Trubarjev slog je preprost in nadzoren. Besede so rabljene v prvotnem pomenu, prenesenih in zamenjanih pomenov skoraj ni. Stavki so kratki, tudi če so med njimi odvisniki. Posebnost je podvajanje stavčnega člena, uporaba sopomenskih in pomensko sorodnih besed, povezanih z veznikom in (inu).

Trubar je prevajal predvsem in latinščine in nemščine, v tem besedilu pa po svojem spominu pripoveduje o dogodkih, ki jih je doživel sam ali o njih slišal od drugih. To delo je *IZVIRNO*, ker pripoveduje po spominu.

14. Janez Svetokriški: Na noviga lejta dan (pridiga, baročni slog)

PRIDIGA: pridiga se je začela uveljavljati v 5. in 6. stoletju ter doživela svoj prvi razcvet v visokem srednjem veku, pozneje pa predvsem v baroku in klasicizmu. V baroku s pridigo povezani začetki slovenske avtorske pripovedne proze.

Zgradba pridige: dober pridigar mora učinkovito posredovati nauk, zato je pomembna preiščljena zgradba pridige.

Verski govor ima praviloma štiri dele:

1. **Tema:** je napovedana s citatom iz Biblije;
2. **Uvod:** naj bi pritegnil pozornost poslušalcev;
3. **Jedro:** potrjuje glavno misel tako, da jo najprej dokazuje s citati iz Biblije ali iz del znanih cerkvenih mislecev, potem pa še z različnimi zgodbami oziroma zgledi;
4. **Zaključek:** ponavadi vsebuje povzetek pridige oziroma neposredno izražen nauk;.

JEZIKOVNO – SLOGOVNE ZNAČILNOSTI OZ. BAROČNI GOVORNIŠKI SLOG:

- Prvine protestantske književne tradicije (Ljubljansko – Dolenjska narečna osnova);
- Izrazi iz domačega jezika, germanizmi;
- Skladnja se prilagaja delom pridige ali osebam;
- Dialog predvsem v zgodbah iz preprostega življenja);.

Poleg slikovitosti, ki je ustvarjena s številnimi zgledi, in poleg zapletenih povedi večajo nabreklost baročnega sloga tudi številne retorične (govorniške) prvine:

- Ponavljajoče se podobe (faconetelj);
- Vzkliki in ugovori (Ah, gledajte!);
- Ponavljanja, stopnjevanja;
- Citati v latinskem jeziku – niso prevedeni;.

Literarni pomen pridig Janeza Svetokriškega :

Zbirka pridig Sveti priročnik je pravi zgled baroka v slovenskem jeziku. Poleg tega ima tudi slovstveni pomen, je izvirno, domače, zanimivo delo. Govorimo lahko o začetku slovenske pripovedne proze.

15. Ljudsko slovstvo: Zeleni Jurij (motivi in pesniški slog)

Podlaga za pesem je star obredni običaj, **jurjevanje**. Z njim so praznovali zmago pomladi nad zimo na Koroškem, Štajerskem, zlasti pa v Beli krajini, kjer se je praznovanje ohranilo do danes. **Jezikovne značilnosti:** veliko je narečnih izrazov, od katerih so mnogi od njih prevzeti iz hrvaščine. Ponavljanje in stale pridevniške besede, kar je velika značilnost za ljudske pesmi. Iz pesmi lahko razberemo kakšno je razpoloženje Jurijevih spremljevalcev.

16. Razsvetljenstvo na Slovenskem: Anton Tomaž Linhart: Ta veseli dan ali Matiček se ženi (začetki slovenskega gledališča, razsvetljenske ideje, komedija, vrsta komike)

RAZSVETLJENSTVO IN RAZSVETLJENSKA KNJIŽEVNOST NA SLOVENSKEM:

Slovensko razsvetljenstvo se je začelo, ko je izšla **Kranjska gramatika** avtorja **Marka Pohlina**. Močnejše se je uveljavilo po letu 1780 v Zoisovem krogu, doseglo vrh leta 1790 in se končalo s Zoisovo in Vodnikovo smrtjo.

Glavni predstavniki:

- Marko Pohlin; - Valentin Vodnik; - Žiga Zois; - Anton Tomaž Linhart;

Pomen, vpliv in pridobitve:

Novost slovenskega razsvetljenstva so bila literarna dela. V tem času je izhajal prvi pesniški zbornik **Pisanice**, ki predstavlja začetek slovenskega umetnega, posvetnega pesništva.

V Pisanicah je objavljajal svoje prve pesmi Valentin Vodnik.

Umetniški vrh slovenskega razsvetljenstva pa sta dosegli Linhartovi komediji: Županova Micka in Ta veseli dan ali Matiček se ženi, ki pomenita začetek slovenske dramatike in gledališča. Razvila se je tudi znanost. Izhajal je prvi slovenski časnik **Lublanske novice**.

Anton Tomaž Linhart: TA VESELI DAN ali MATIČEK SE ŽENI:

Zgodba je prevedena iz francoskega izvornika Beaumarshaisova Figarova svatba je imela prepovedano uprizoritev. Linhart je v svojem predelanem prevodu nekatere prizore res samo prevede, nekatere je spremenil, nekateri pa so popolnoma izvorni. O snovni ljubezenski zapletu so v obeh delih enaki. Število oseb je v Linhartovi komediji manjše, njihov družbeni položaj je prilagojen slovenskim razmeram.

Linhartova razsvetljenska miselnost se kaže v oblikovanju književnim oseb in dogajanja, ki se je odvijalo tako, da v celi vrsti zapletov zmagujejo predstavniki nižjega sloja, saj so moralnejši in iznajdljivejši.

Proti nadutosti in samovolji plemiške gospode se bojujejo z zdravo razumnostjo, zavedajoč se svojih naravnih pravic:

- pravica do osebne sreče v ljubezni; - pravica do sporazumevanja v materinem jeziku;

VRSTE KOMIČNOSTI:

- **Telesna komičnost:** se kaže v raznih telesnih nenormalnostih;
- **Besedna komičnost:** nastane s posebno rabo jezika – osebe imajo smešna imena;
- **Situacijska komičnost:** povzročajo jo različne smešne situacije;
- **Karakterna komičnost:** ustvarjajo jo pretirano izražene človekove lastnosti;

JEZIKOVNE ZNAČILNOSTI: komedija je napisana v ljudskem jeziku, povedi so kratke in nezapletene, pogosti so narečni izrazi in popačenke iz nemščine.

17. Evropska romantika (značilnosti literarne smeri, predstavniki, literarne zvrsti in vrste)

Romantika je sprva pomenila nekaj manjvrednega, kasneje pa se izraz obveljavil kot poimenovanje pojma med leti 1800 in 1830 v zahodni Evropi, drugod pa traja tudi do leta 1850. Evropska romantika je gojila vse glavne zvrsti in vrste, **prevladovalo je lirsko in epsko – lirsko pesništvo**.

Značilnosti literarne smeri:

- Nasprotuje razsvetljenski miselnosti in poudarjanju razuma;
- Poudarja človekovo notranjost;
- Umetnost je svoboden izraz domišljije, čustvovanja in notranje lepote;
- Hrepeni po svobodi;
- Nasprotje med ideali in stvarnostjo;
- Romantični junak je plemenit, lep, notranje bogat, ustvarjalen, vendar ga navdaja melanholično – romantično občutje.

Predstavniki:

- Johann Wolfgang Goethe; - Walter Scott; - Aleksander Sergejevič Puškin;
- George Noel Gordon Byron;

18. Romantika na Slovenskem (značilnosti in pomen obdobja, predstavniki kulturnega življenja)

Slovenska romantika se je začela leta 1830, ko so v Prešernovem ustvarjanju prevladale romantične prvine, in dosegla svoj vrh okrog leta 1835.

Na Slovenskem je **France Prešeren** edini dosegel raven evropskega romantičnega ustvarjanja. Zato v zvezi z romantiko na Slovenskem omenjamo tiste **literarne zvrsti in vrste**, ki so se uveljavile v njegovem pesništvu. Izrazito je prevladovala **lirika**, nekatera dela pa so epska ali **epsko – lirska**.

S Prešernovo poezijo so se uveljavile naslednje literarne vrste:

- **Med lirskimi:** romantična ljubezenska pesem, elegija, refleksivna pesem in napitnica;
- **Med epskimi:** balada;
- **Med epsko – lirskimi:** romanca in epsko – lirski povest v verzih;.

Od pesniških oblik so značilne zlasti romanske, npr. sonet in glosa, v našo književnost pa je Prešeren uvedel tudi orientalsko obliko, gazelo.

OBDOBJA PREŠERNOVEGA USTVARJANJA:

Literarna zgodovina razlikuje tri obdobje Prešernovega pesniškega ustvarjanja:

••• **Mladostno obdobje (od leta 1824 do leta 1830):** Prešeren še ni romantik v pravem pomenu besede; v besedilih iz tistega časa so še vidni vplivi razsvetljenstva in predromantike.

Dela:

- Povodni mož (njegova edina epska pesnitev);
- Lenoro (balada nemškega pesnika Burgerja);

••• Zrelo obdobje (od leta 1830 do leta 1840):

Prešeren je izrazil romantik:

- njegov življenjski nadzor je romantičen;
- namesto lahkotnega odnosa do ljubezni se pojavi romantično poimenovanje usode in nedosegljive ljubezni
- usodo posameznika poveže z usodo naroda
- pesniku pripiše vlogo narodnega butelja;
- uporabljati začne klasične romanske pesniške oblike;

Dela:

- Slovo od mladosti; - Sonetje nesreče; - Gazele; - Sonetni venec; - Pevcu;
- Krst pri Savici;

••• Pozno obdobje (od leta 1840 do leta 1846): Prešeren je sicer ostal romantik, a se je vračal tudi k motivom in idejam mladostnega obdobja in pisal vedno več priložnostnih pesmi. Npr. **Zdravljica**

POMEN SLOVENSKE ROMANTIKE:

Slovenska literatura je dosegla svoj vrh z ustvarjanjem Prešerna. Prešeren je s svojo poezijo dosegel Evropsko raven.

PREDSTAVNIKI KULTURNEGA ŽIVLJENJA:

- France Prešeren; - Matija Čop; - Jernej Kopitar;
- Janez Cigler (prva slovenska povest Sreča v nesreči);

19. France Prešeren : Sonetni venec (1., 7., in 15. sonet, zgradba Sonetnega venca, magistrale, akrostih, motivna in tematska analiza)

1. sonet: pove komu je pesnitev namenjena in kako je zgrajena

7. sonet: skupaj z osmim in devetim tvori sredino pesnitve, vrh, ki ga na vsaki strani obdaja po šest sonetov. V njem je tema naroda povezana s temo pesništva.

15. sonet: se imenujejo tudi magistrale ali mojstrski sonet. Prešeren že v prvem sonetu zapiše »da Magistrale vseh drugih veže harmonije.«

Njegovi verzi so namenjeni poeziji, zato je pesništvo do ljubezni in narodu osrednje tema Sonetnega venca.

Zgradba Sonetnega venca:

Zgradbo Sonetnega venca razlaga pesnik v prvih dveh kiticah prvega soneta:

- Sonetni venec ima petnajst sonetov;
- Magistrale je "pesem trikrat peta": kar pomeni, da se v njem verzi pojavijo tretjič; zadnji verz vsakega soneta se namreč ponovi kot prvi verz naslednjega, drugič pa v magistrale.

Prešeren je v svoji mojstrovini uporabil akrostih "Primicovi Juliji" Akrostih je posvetilo ali rek, sestavljen iz začetnih črk verzov.

Teme sonetnega venca:

Po izhodiščni izpovedi je pesnitev ljubezenska, hkrati pa je v njej mojstrsko povezal štiri teme svoje poezije: ljubezensko, bivanjsko, domovinsko in pesniško.

Prav njihova prepletenost je idejni temelj venca. Julijina ljubezen in naklonjenost bi lahko pesniku pregnala bivanjsko tesnobo in brezup. Njegova ustvarjalnost bi tedaj polno zaživela v veliki poeziji, ki bo obogatila in osmislila tudi narodov obstoj.

20. France Prešeren: Krst pri Savici (zgradba pesnitve, tercine, stanca, teme in ideje)

ZGRADBA PESNITVE:

Pesnitev je izšla leta 1836, nastala pa že leto prej. Podnaslov pesnitve je **povest v verzih**.

Sestavljen je iz treh delov:

- Posvetilni sonet Matiju Čopu; - Uvod; - Krst;.

Zgodovinsko ozadje Krsta pri Savici je pokristjanjevanje.

Uvod:

V uvodu pripoveduje o spopadu krščanske in poganske vojske.

Uvod je epski.

Trije glavni motivi so:

- Dolgotrajen boj Črtomirjeve vojske z mnogo številčnejšo Valjhunovo vojsko;
- Črtomirov govor tovarišem pred odločilnim spopadom;
- Vojaški spopad;.

Dogajanje je dramatično stopnjevano.

Dogajalno zgradbo tvorijo:

- **Zasnova:** pokristjanjevanje kot zgodovinski dogodek, njegove tragične razsežnosti in posledice.
- **Zaplet:** Črtomirova vojska je obkoljena v Ajdovem gradu, sovražna vojska je mnogo močnejša, Črtomiru in njegovim tovarišem je zmanjkalo hrane, odločijo se, da se prebijejo iz trdnjave.
- **Vrh:** spopad vojsk, ki sta hoteli druga drugo presenetiti z nepričakovano akcijo.
- **Razplet:** nesrečen konec Črtomirjeve vojske.
- **Razsnova:** Valjhun zaman išče Črtomira med mrtvimi nasprotniki.

Zunanja zgradba pesmi:

- **Rima:** verižna (aba, bcb,...); - **Verz:** laški enajsterec; - **Stopica:** jamb;.

Uvod je sestavljen iz petindvajsetih trivrstičnih kitic. Osrednji slogovni značilnosti Uvoda sta jedrnato pripovedovanje in prilagajanje oblike ter ritma motivom. Pogoste so čustvene in subjektivne besedne zveze, ki so romantične prvine besedila.

IDEJA UVODA je svobodoljubje oziroma misel, da je svoboda največje življenjska vrednota. Narodna svoboda je dragocenost, za katero je vsak posameznik pripravljen dati svoje življenje.

Krst:

Dogajalna zgradba:

- **Zasnova:** Črtomirov dan po nočnem boju; obupovanje ob Bohinjskem jezeru; spomin na Bogomilo; srečanje z ribičem; Črtomirovo razmišljanje o dejanjih oziroma življenju.
- **Zaplet:** nepričakovan prihod Bogomile v družbi z ribičem in duhovnikom; Bogomilina pripoved o tem, kako je postala kristjanka.
- **Vrh:** Bogomilina prošnja, naj se Črtomir, ki se bori proti kristjanom, tudi sam postane kristjan.

- **Razplet:** duhovnikov nastop, pogovori, ugovori in prepričevanja v zvezi z novo vero, Črtomirov krst.
- **Razsnova:** Črtomirov odhod v Oglej, njegovo duhovništvo.

Zakaj se da Črtomir krstiti?

- Iz ljubezni do Bogomile; - Zaradi malodušja in otopelosti;
- Doživi osebni stik z Bogom o tem govori kitica v kateri se pojavi mavrica);.

Krst je zgrajen iz triinpetdesetih stanic. **STANICA** je kitica italijanskega izvora. Stavljena je iz osmih verzov, italijanskih enajstercev, zato se imenuje tudi oktava. Stanica ima prestopno rimo vse do zadnjih dveh verzov, ki se rimata zaporedno: ababab / cc.

TERCINA je s svojo nedokončanostjo, s svojim prestopanjem iz kitice v kitico in z verižno rimo (aba bcb...) ustrezala dinamičnemu dogajanju v uvodu.

Dogajanje je upočasnjeno, iz zunanjega pride v notranje. Tema ni več usoda skupnosti, ampak usoda posameznika.

21. Evropski realizem in naturalizem (oznaka obdobja, predstavniki, literarne zvrsti in vrste)

V Evropi se je začel realizem uveljavljati okrog leta 1830, prevladujoča književna smer pa je postal po letu 1850. Najmočnejše se je razvil v Franciji, Rusiji in Angliji. Po letu 1870 se je v francoski književnosti izraziteje pojavljal naturalizem.

LITERARNE ZVRSTI IN VRSTE:

- **Epika:** je bila za realistično prikazovanje stvarnosti najprimernejša zvrst, njeni najpogostejši vrsti pa sta bili roman in novela.

Predstavniki:

- Honore de Balzac;
- Gustave Flaubert (izg. Flober): Gospa Bovaryjeva;
- Lev Nikolajevič Tolstoj: Vojna in mir; Ana Karenina;
- Fjodor Mihajlovič Dostojevski: Zločin in kazen ;.

- **Lirika:** je bila za realistično upodabljanje sveta manj primerna kot epika in dramatika. Pretežno subjektivne, čustvene pesmi, značilne za romantiko, so se umaknile objektivni miselni poeziji, slog pa je bil v primerjavi z romantičnim nazornejši in preprostejši. Lirska besedila evropskega realizma se v zgodovini književnosti niso tako uveljavila kot epska in tudi njihovi avtorji so manj znani.

- **Dramatika:** najvidnejše dramske vrste v dobi realizma so bile : tezna drama s socialno ali moralno tendenco, družbeno kritična in psihološka drama. Napisane so v prozi, dialogi so blizu vsakdanjim pogovorom.

Predstavniki:

- Henrik Ibsen: Nora; - Anton Pavlovič Čehov: Utva, Striček Vanja, Tri sestre, Češnjev vrt;.
- August Strindberg: Gospodična Julija;

22: Henrik Ibsen: Nora (tezna drama, analitična tehnika)

Značilnosti tezne drame:

Tematika:

Vaška kmečka proza:

- Jurčič: Domen; - Kersnik: Kmetske slike; - Tavčar: V Zali;

Zgodovinska proza:

- Jurčič: Jurij Kozjak; - Tavčar: Grajski pisar;

Meščanska proza:

- Stritar: Zorin; - Kersnik: Agitator; - Jurčič: Telečja pečenka;

Filozofska proza:

- Tavčar: Mrtva srca; - Levstik: Martin Krpan (umetna pripovedka);

Pesništvo:

Značilnosti:

- Preprost slog in jezik; - Pogosto štirivrstičnice (blizu ljudske pesmi);

- Preproste pesniške oblike;

Epsko pesništvo:

- *Balade in romance*: Aškerc, Levstik, Jenko, Stritar, Gregorčič;

Lirsko pesništvo:

- *Ljubezenske pesmi*: Levstik, Jenko, Gregorčič;

- *Miselne, filozofske pesmi (razmišljanje o življenju človeka, usodi, naravi)*: Jenko, Stritar, Gregorčič;

- *Domoljubne domovinske pesmi*: Jenko, Gregorčič;

- *Politične in satirične pesmi (kritično žigosajo moralne družbene napake, zmote, navade)*: Stritar, Levstik, Jenko;

24. Simon Jenko: Tilka (začetki slovenske novele, značajevka / obraz ; teme, motivi, pripovedne osebe, slog)

Novela:

Novela je krajša od romana in ima en osrednji dogodek, manjše število oseb, do osrednjega dogodka raste napetost.

Obrazi:

Avtorji so tovrstne pripovedi v Jenkovem času poimenovali »slike« ali »obrazi«. Gre za poseben tip novele, »pripovedni portret ene same osebe«, ki ga pogosto napovedana z naslovom.

Označitev književne osebe je **posredna**. Avtor piše o govorjenju in dejanjih, bralec pa sam sklepa o značaju oz. duševnih lastnostih glavne osebe. O njegovi zunanosti izvemo le, da ima telesno okvaro, zaradi katera ga niso vzeli k vojakom. Vse ostalo govori o njegovi umskih sposobnostih oz. o njih sklepamo na podlagi njegovega obnašanja.

Tilki se ne posmehuje samo ženska s katero bi se naj poročil, ampak tudi pisatelj, le da je njegov posmeh veliko milejši oz. prizanesljivejši.

Tilka je malo prismojen kmečki fant, pisatelj ga gleda z očmi izobraženca in računa na to, da je njegov bralec neizobražen meščan. To vidimo tudi po jeziku v katerem je napisano.

Tragičnost je v književnem delu položaj človekove nemoči, katere skrajnost je smrt.

Komičnost je položaj človekove moči, s katero človek obvlada situacijo. Komičnost je smešnost zaradi odločne situacije, v kateri se znajde glavna oseba in zaradi stopnjevanja dogajalne napetosti je to delo novela.

25. Ivan Tavčar: V Zali (okvirna pripoved, motivi, teme, ideje)

Okvirna pripoved:

Književna vede omenja kot posebnost pripovedi V Zali zlasti njeno zgradbo. Po zgradbi ima to delo oznako "**okvirna pripoved**".

Zgodba, ki jo pisatelj pripoveduje o lovu na divjega petelina, je okvir, v katerega so vložene zgodbe njegovih spremljevalcev.

Prvi, pisateljevi prvoosebni zgodbi zato pravimo **okvirna zgodba**, zgodbe njegovih spremljevalce pa so **vložene zgodbe**.

Okvirna zgodba poudari misel oziroma idejo o pogubnosti ljubezni.

Zgradba in sporočilo:

Tudi vložene zgodbe, ki jih pripovedujejo pisateljevi spremljevalci, potrjujejo misel o uničujoči moči ljubezni. Vsaka zase je dokaz, da ljubezen, tako kot divjega petelina, pogubi tudi človeka.

Glavne osebe :

- Pisatelj: je prvoosebni pripovedovalec;

- Duhovnik, gospod Andrej: nastopa kot tretjeosebni pripovedovalec, ker pripoveduje zgodbo o duhovniku Amandusu;

- Jernač izpod Skale: je prvoosebni pripovedovalec;

- Šepasti Tinče: je prvoosebni pripovedovalec;

- Žalostni Miha: je prvoosebni pripovedovalec;.

Vsi pripovedujejo o **nesrečni ljubezni**.

26. Moderna v Evropi (zgodovinski okvir, literarne smeri, predstavniki)

V obdobju moderne se razvijejo tri smeri:

- Nova romantika: smer, ki obuja vrednote stare romantike, zlasti čustva, čustva posameznika so v ospredju

- Dekadenca: poudarjanje čutnosti, odpor proti ustaljenim vrednotam, razdvojenost, opolzlost...)

- Simbolizem: odmaknjenost od resničnosti, beg v sanje, poudarjanje čiste lepote; za prikazovanje nadčutnega, skrivnostnega so uporabljali simbole.

Moderna temelji na subjektivnem doživljanju, zato v tem obdobju prevladuje lirika.

Za liriko moderne so značilni:

- nasprotje med ideali in stvarnostjo;

- izjemna čustvena stanja;

- podzavest, stanje halucinacije;

- težnja po stiku z višjo resničnostjo (Bog);

- očiščenje (katarza);.

Predstavniki:

- Charles Baudelaire (izg. Šarl Bodler);

- Paul Verlaine;

- Oscar Wilde;

- Stefan Mallarme;.

Epska dela: so redka. Bolj kot romani so ustrezale kratke pripovedne vrste (novela, črtica, pravljice).

Dramatika: se je uveljavila v tako imenovani lirski ali poetični drami.

Predstavniki:

- Oscar Wilde; - Hendrig Gibsen; - August Strindberg;.

27. Oscar Wilde: Saloma (poetična drama, motivi, snov)

Drama Saloma je **poetična drama**. Je **enodejanka**, ki ima značilnosti tragedije.

Za dramo je značilna trojna enotnost:

- Enotnost kraja: terasa Herodove palače;
- Enotnost časa: vroč večer leto 29, našega štetja;
- Enotnost dogajanja: strnjeno dogajanje (ali bo Saloma dobila Johanaanovo glavo);.

Slog:

- Besedne zveze iz Biblije: hči Babilonska , cedre Babilonske;
- Primerjave: tvoje telo je kot lilija, tvoje telo je kot gobavec;
- Simboli: luna je kot simbol smrti;
- Sintezijske ali soobčutje: rdeči znaki tromb;
- Vzkliki, pretiravanja, premori, ponavljanja;

Motivi, ki se pojavljajo v Salomi:

- Dekadentni: Salomina čutna ljubezen do preroka; Salomina nebrzdana strast; Salomin erotični nagon.
- Novoromantični:
 - slutnje: vsi slutijo, da se bo nekaj zgodilo;
 - občudovanje lepote: hkrati jih pogublja in osrečuje;.

Snov:

Wilde je s tem, ko biblijske snovi ni spreminjal, pokazal, da je snov v besedni umetnosti drugotnega pomena in je bistven način ubeseditve.

28. Moderna na Slovenskem (družbeni in kulturnozgodovinski okvir, predstavniki, sopotniki, smeri)

Razvile so se tri smeti: dekadenca, nova romantika, simbolizem.

Začetek: izid Cankarjeve Erotike in Župančičeve Čase opojnosti.

Konec: konec prve svetovne vojne.

V njej so se enakovredno razvile vse tri literarne zvrsti:

- Lirika: je bila razvita v delih Dragotina Ketteja, Josipa Murna in Otona Župančiča. Izhajala je iz ljudske in romantične pesniške tradicije.
- Epika: je dosegla vrh v delih Ivana Cankarja. V obdobju moderne so izhajali njegovi romani, povesti in novele, najprimernejša vrsta pripovedne proze je bila črtica. Epska dela predstavljajo življenje v malomeščanskem okolju; osebe in dogodki so povezani socialno – psihološko, pogosto tudi satirično. Romani in povesti imajo značilno ciklično zgradbo.
- Dramatika: prvič po obdobju razsvetljenstva je zaživela v popolnem razmahu. Motivi Cankarja so se v svoji socialno – psihološki utemeljenosti podobni motivom njegovega pripovedništva, prikazani pa so bolj romantično, saj terja prikazovanje na odru več opremenlive stvarnosti.

Predstavniki:

- Kette; - Murn; - Župančič; - Finžgar; - Cankar;.

29. Dragotin Kette: Spomini (motivi, oblika, zgradba pesmi, metaforika)

Pesem *Spomini* je druga iz skupine pesmi, s skupnim naslovom **Spomini**. Izšla je v Ljubljanskem zvonu leta 1899 in potem v **Poezijah** (1900).

Zunanjega dogajanja tako rekoč ni. Nič ne izvemo o tem, kje in kdaj je dekle slišalo ljubezensko izjavo, kje in kdaj je reklo, da se ji »revež smili«. Pesem torej ne govori o zunanjem, ampak o **notranjem dogajanju** – o tem, kar čuti nekdo, čigar ljubezen je zavrnjena.

Ker nam pesnik ne pripoveduje o zunanjih dogodkih, ampak o svojem občutju, za njegov »govor« ne bomo uporabili izraza pripovedovanje, temveč **izpovedovanje**.

O sebi pove, da je ljubil in hrepenel, da ljubezen in hrepenenje še vedno čuti, da pa ne mara pomiljevanja, ker ima svoj ponos.

Pesem je sestavljena iz **dveh štirivrstičnih in iz dveh trivrstičnih kitic** – po obliki je sonet. Kette je bil po Prešernu drugi pesnik, ki je v slovenski književnosti uveljavil sonetno obliko.

30. Ivan Cankar: Martin Kačur (tema, ideja, osebe, zgradba)

Tema:

Delo pripoveduje o propadu izobraženca, ki hoče v nepravih okoliščinah posvetljevati neizobraženo in neosveščeno ljudstvo in o njegovem nesrečnem, osebnem življenju.

Ideja:

Konflikt med dušo in telesom – je predstavljena v junaku samem. Ker nima moči, da bi ta konflikt razrešil tragično propade. Idej je več, saj je poleg osebne nemoči glavnega junaka predstavljena tudi krivičnost družbe – v njej nekateri ostanejo vedno na dnu, drugi pa se vzpenjajo zahvaljujoč svoji hlapčevski naravi.

Osebe:

Glavan književna oseba je Martin Kačur, ki je idealist. Svoje poslanstvo – izobraziti neuko, preprosto ljudstvo jemlje zelo resno. Vendar le nekaj časa. Z razočaranji plahni njegova volja dokler popolnoma ne zgine. Idealist moralno propada in tragično konča. Je žrtev družbenih razmer, predvsem pa samega sebe, saj je slabič, ki se je odrekel svojim idealom in nima moči, da bi vztrajal. Poguben zanj pa je tudi njegov ljubezenski odnos, ki temelji na telesnosti.

Zgradba:

Delo je sestavljeno iz ter delov, od katerih ima vsak po tri poglavja. Vsi trije pripovedujejo o naslovnih osebi oz. o življenju v enem izmed krajev. Dogajanje poteka v časovnem zaporedju, **sintetično**, vendar ni sklenjeno. Pripoved je sestavljena le iz najpomembnejših dogodkov iz Kačurjevega življenja.

31. Ivan Cankar: Kostanj posebne sorte (črtica, simbolika, motiv, ideja)

Kostanj posebne sorte je črtica. **Črtica** je kratka pripoved. Ta pripoved je izmišljena ima pa neko sporočila. Za to črtico je značilno, da je pomembno človekovo razmišljanje.

Simbolistične prvine v zgodbi:

- Marjetin popačen obraz: simbol grde realnosti, strašne resnice, kakršno prinese vojna.
- Zlati hrošči, ki se kot cekini sončijo na kostanjevih listih: simbolizirajo bogastvo. Znamenje le tega je zlato, po tem pa tudi njegova barva.
- Grozljiva podoba, ki se skriva pod kostanjem: To neskončno pokopališče je simbol morije, ki jo je prinesla prva svetovna vojna.

V zgodbi imamo dve ideji in dva sporočila:

- "Zdaj se je izkazalo od kod ta moč, ta ljubezen in ta mladost"!:
Pove nam, da iz smrti raste življenje oziroma, da je smrt pogoj za življenje.
- "Oj, prijatelj, ljubi moj, to nam bodo še cveteli kostanji":
To je napoved za množične smrti, ki jo prinaša vojna. Po vsem umiranju bo zmagalo življenje.

32. Svetovna književnost pred 2. svetovno vojno (nove književne smeri v 20. stoletju)

Evropska književnost med vojnama je pomembna po tem, da je poleg nekaterih tradicionalnih razvila tudi **nove, v marsičem revolucionarne smeri**.

Zaznamoval jo je zlasti **mordenizem**, ki je zanihal družbena merila lepote in morale, ter prikazoval resničnost skozi tok posameznikove zavesti, mordeniziral in osvobajal pa je tudi jezik in slog.

33. Franz Kafka: Preobrazba (tematika, groteska)

Delo Preobrazba ima značilnosti novele:

- Objektivno pripovedovanje;
- V ospredju je pomenljiva življenjska situacija glavne osebe;
- Dramatska dogajalna zgradba:
 - zaplet: preobrazba;
 - vrh: izbočenje,
 - razplet: katastrofa, smrt;.

Moderna pripovedna groteska:

V njej je realnost prikazana s pomočjo nenavadnih popačenih likov, gre za doživetje nesmiselne realnosti.

Osrednji motivi:

- preobrazba človeka v mrčes;
- motiv slike dame s kožuhom;
- motiv bolečine oz. rane;
- motiv hrane oz. gladovanje;
- motiv ure;
- premajhna človeška soba;.

Idejne prvine:

- ideja o odtujenosti v medčloveškimi odnosih;
- o odnosu malomeščanskega okolja do umetnosti;
- o posameznikovem iskanju življenjskega smisla;
- o posameznikovi lastni krivdi za tragičen bivanjski položaj;.

34. Slovenska književnost pred 2. svetovno vojno in med njo (družbeni in kulturno zgodovinski okvir, literarne smeri, predstavniki, zvrsti)

1920 – 1930 EKSPRESIONIZEM

1930 – 1941 SOCIALNI REALIZEM

1914 – 1945 KNJIŽEVNOST 2. SVETOVNE VOJNE

Lirika: je bila pred ekspresionizmom pretežno simbolistična in impresionistična, oblikovno in slogovno tradicionalna. Glavni predstavnik je **Alojz Gradnik**.

EKSPRESIONIZEM je liriko mordeniziral – uveljavil je prosti verz, tudi ritmizirano prozo. Vse to je bil izraz človekove razklanosti, krize, tesnobe in odpora proti kapitalistični družbi. Glavni predstavnik je bil **Srečko Kosovel**.

SOCIALNI REALIZEM lirika je v tem obdobju zopet uvedla vsakdanji stvarni jezik in tradicionalne pesniške oblike.

Epika: epika, ki je sledila tradicionalnim smerem je imela realistično ali romantično – realistično osnovo z nekaterimi značilnostmi ekspresionizma. **Predstavnik:** Ivan Pregelj.

EKSPRESIONIZEM v ekspresionizmu daljša proza ni nastala, Slavko Grun pa je ustvaril kratko prozo.

SOCIALNI REALIZEM v tem obdobju je bila epika izrazita, ko so njeni ustvarjalci Prežihov Voranc, Miško Kranjec, Ciril Kosmač, France Bevk in Anton Ingolič prikazovali stvarne dogodke in osebe iz družbenega življenja, predvsem tako imenovane »male ljudi« - kmetje, delavci,. Revni – vsi, ki so bili zatirani. Poleg novele se je uveljavil tudi roman.

Dramatika: je bila v ekspresionizmu predvsem lirizirana, zanjo je značilna grotesknost. Predstavnik: Slavko Grun.

Ta zvrst je močneje zaživela v **SOCIALNEM REALIZMU**, ko so bili njeni glavni predstavniki Bratko Kref, Fredo Kozak, Ivan Portič. Za ta besedila je značilna analitična tehnika, bistveno sporočilo pa socialna kritika.

KNJIŽEVNOST 2. SVETOVNE VOJNE

Lirika: je bila motivno razvita. Poleg motivov okupacije, boja in življenja v taboriščih so pogosti tudi ljubezenski motivi. **Predstavniki:** Karel Destovnik Kajuh, Oton Župančič, Tone Seliškar, Ivan Minati, Matej Bor.

Epika: prevladovali so razni dnevniški zapisi.

Dramatika: razvila se je predvsem na osvobojenih ozemljih, v partizanskih, igralskih, gledaliških in kulturnih skupinah. Najpomembnejše dramsko besedilo iz tega časa je Borova ljudska igra Raztrganci.

POMEN OBDOBJA:

Ekspresionizem je dal Slovencem **Srečka Kosovela**, socialni realizem pa pomembne pripovednike, ki so v svojih delih prikazali življenje različnih slovenskih pokrajin.

Književnost med 2. svetovno vojno je bila ena izmed sredstev boja za osvoboditev, izpad okupatorja.

35. Srečko Kosovel: Otožje (nominalni slog, impresionizem, občutje in podoba, jezik in slog)

Jezikovne značilnosti:

Izraz subjektivnosti v pesmi sta predvsem dve primerjavi: «slamnati krovi kot zgrbljeni starci» in »večer je kot zlata krsta«. Osebno občutje izražajo prilastki: zlato (sadje), samotni (zidovi in gozdovi), žalosten (pes).

Občutje in podoba:

Celotna pesem je podoba konca. Sestavljena je iz več manjših slik, katerih skupni imenovalec je konec, samota, smrt: zlato sadje je zrelo sadje (v svoji zadnji fazi), strehe so podobe zgrbljenim starcem (starec je človek na koncu življenja), zidovi in gozdovi so zapuščeni, sončni zahod je konec dneva (podoba konca sploh), večer pa spominja na smrt.

Za kakšen konec v resnici gre, lahko bralec ugiba: lahko je konec česar koli; pomembno je pesnikovo občutje, ki lahko postane tudi bralčevo, in to je žalost.

Subjektivni opis:

Slamnate strehe imajo takšne ali drugačne oblike, samo v osebnem doživljanju pa so lahko videti kot zgrbljeni starci. Stvarna ugotovitev o zidovih v polju bi bila, da jih je malo, ne pa, da so samotni – podobno velja za gozdove. Sploh pa večer doživljamo na različne načine – lahko se zdi podoben zlasti krsti, kar spominja na smrt, konec. Pesem je lirski subjektivni opis. Ta se razlikuje od epskega po tem, da ima vlogo samostojne izpovedi, medtem, ko je epski vključen v pripoved zato, da približa bralcu upovedeno stvarnost.

36. Srečko Kosovel: Ekstaza smrti (ekspresionizem, ideje in slog)

Ekstaza pomeni skrajno čustveno stanje.

Pesem Ekstaza smrti prikazuje smrt zahodne Evrope. Razpoloženje v njej je grozljivo, prikazana je skrajna stiska bivanja. Ekstaza smrti je vizija, kjer gre za doživetje nečesa, česar v resničnosti še ni. Te podobe niso objektivne, ampak so izraz pesnikovega čustvenega stanja.

Ekspressionistične slogovne prvine so:

- Vzkliki; - Izpostavljeni pomeni besed in besednih zvez
- Pretiravanje, skrajnost; - Stopnjevanje;
- Ponavljanje; - Premori in zamolki;

Ekspressionistična ideja je izražena v verzu z najizrazitejšim, že prej omenjenim kontrastom. Kontrastna podoba nam simbolično pove, da bo stisko odpravil šele upor. Ideja pesmi je torej spoznanje, da je upor pogoj za rešitev iz stiske.

37. Grum: Dogodek v mestu Gogi (dramska tehnika, ekspresionistične prvine, groteskne prvine)

Dramska tehnika:

Ustreznost dramskega prostora se določa in predvsem oblikuje z dramsko tehniko. Zunanji prostor in duševnost se intenzivno dopolnjujeta, dramski prostor mora izžarevati dramatično silo oz. grozljivo usodo prebivalcev Goge. Grum prostor odpre proti dvorani sobami v prerezu, ki omogočajo direkten, a grotesken pogled v življenje prebivalcev. To pa je tudi Grumov namen.

Ekspressionistične prvine:

Ekspressionistična drama je najpogosteje enodejanka, z vizionarnim, preroškim junakom, oznanjevalcem novih vrednot, etosa, človeka, bolj socialne ureditve in odrešitve. Ta naj bi povedal množico, zato jo nagovarja in spodbuja k uporabi, k akciji za bratstvo, ljubezen, človečnost, dobroto; je dramatikov »drugi jaz« in intelektualec, razdvojen med etičnim in pragmatičnim, duhovnim in materialnim; navadno je brez imena, torej moderni slehernik. Tudi njegov jezik je ekstatičen, zanesen, raztrgan. Himnična atmosfera oder spremeni v kulturni prostor; katastrofično občutje sveta kar kliče po preobrazbi in harmoniji med ljudmi, svetom in vesoljem. V slovenski ekspressionistični dramatikah se Slavko Grum že prebija v območje avantgardizma, med tiste, ki so uvajali »duha« visokega modernizma, v katerem se subjekt odtrga od družabnega in patriotskega angažmaja in ogleduje samo še svojo lastno stisko v resničnosti, ki se zdi neznosna.

Groteskne prvine:

Groteskne prvine ne iščemo samo v posamezniku temveč v samem okolju. Grum v delo vtke ekstremne opise in orise okolja, same skupnosti in znotraj nje posameznikov. Plastično predstavi hiše brez prednjih zidov, kjer se vse vidi in sliši, kot da je vse to normalno. Čas izgubi svojo vlogo, dogodki se odvijajo neodvisno, zdi se, da je vse skupaj blaznost, iskanje logike je skoraj brezupno. Pod vso to tančico se nam skriva svet, ki ga želi opisati Grum, t.j. svet, v katerem iščemo smisel, svobodo, odgovore, notranji mir. Ko teh ne moremo najti, se začnemo skrivati in bežati pred neubezljivemu. **Grum se sprašuje:** "Ali ni greh roditi se v mestu Gogi?". Popačenost dela, ki jo vidimo, je v svetu, kot ga doživlja Grum.

38. Ivan Pregelj: Matkova Tina (ekspressionistične prvine)

Ekspressionistične prvine:

- Pogosta raba pridevnika strašen;
- Kontrasti;
- Dovršni glagoli;
- Vzkliki, kriki;

Dogajalna zgradba:

Gre za prepletanje dveh zgodb : kolektivne, zgodovinske in osebne. Skupna jima je tesnoba, moreče, mračno vzdušje.

Epsko širino ustvarjajo natančne krajevne in časovne določitve, občutja z nočno pokrajino in občasni pogovori. Pripoved o glavni osebi je večinoma scenska.

Osrednji ideji:

- Ta svet je krivičen in krut, iz nebes pa prihaja rešitev (ideja je povezana z religiozno smerjo ekspressionizma).
- Ideja socialne krivičnosti.

39. Prežihov Voranc: Samorastniki (socialni realizem, motivi, sporočilo, slog, primerjav s filmsko obdelavo)

Zgodba pripoveduje o prepovedani ljubezni med Meto in Ožbejem. Meta pride kot dekla delat na Krnice. Z Ožbejem se zaljubita in dobita prvega otroka. Ko Ožbejev oče izve, da je Meta noseča jo prežene s posesti. Kljub velikemu trpljenju in mučenju je ni hotela odpovedati svoji ljubezni do Ožbeja. Na skrivaj sta se dobivala in imela devet otrok. Ožbej na koncu umre, Meta pa s svojimi otroki ostane sama.

Osrednji dogodek, v katerem napetost doseže vrh je zadnji Karničnikov poizkus, da bi s pomočjo gospode odvrnil Meto od Ožbeja.

Sporočilo:

Sporočilo novele je, da »mali« ljudje v krivičnem družbenem, redu trpijo zaradi materialnega pomanjkanja in zatiranja, kar vpliva na njihovo življenje.

Socialni realizem v noveli:

- Opisovanje dogajanja in oseb iz stvarnega življenja;
- Prikazan je človekov položaj v družbi;
- Glavne književne osebe so pripadniki izkoriščenega družbenega razreda;
- Njihovo osebno življenje je odvisno od socialne skupnosti;
- O življenju malih ljudi pripoveduje pisatelj realistično, objektivno, hkrati pa analitično;

40. Karel Destovnik Kajuh: Bosa pojdiva dekle (lirika upora, ponavljanje, kontrast)

Slogovna značilnost, kontrast, ponavljanje, stopnjevanje:

Besedilo je sestavljeno iz treh štirivrstičnih kitic. Združuje dve temi: ljubezen in trpljenje nesvobodnega naroda. Temi sta pesniško izraženi z vidnim barvnim kontrastom (nasprotjem): ljubezen z belimi češnjevimi cvetovi in trpljenje uporniškega naroda s temnimi grobovi talcev. Kontrast poudarja ponavljanje (beli so, beli so) in stopnjevanje (temni, pretemni). Belo in temno se v pesmi izmenjujeta, ljubezen in misel na trpeči narod se prepletata.

Sporočilo pesmi je ljubezen, izpovedana v vojnem času, v čas največje narodne ogroženosti.

Globoka čustvenost, ki se skriva za preprostim slogom, in melodičnostjo sta ugajalo množicam že med vojno in po njej.

41. Ciril Kosmač: Tantadruj (osebe, tema, realistične, fantastične prvine, slog- barve in zvočnost)

Književne osebe:

Tantadruj: je glavna oseba vložene zgodbe, je vaški norček z nenavadnim imenom. Ljudje ga kličejo tako, ker začne vsak stavek s to čudno besedo. Je upornik proti redu sveta in si strašno želi umret.

Luka Božorno – Boserna: hrust pri petdesetih, se je kot zidar poškodoval in si tako pretresel možgane, da ni bil več pri pravi pameti. Bil je vodja četverčkov norcev.

Rusepatacis: je star Furlan, ki je služil kot hlapec pri kmetu, kjer so jedli samo repo in krompir. Od tega se mu je zmešalo.

Hotejčev Matic – Enaka palica: strga palice pa nobene ne more ostrgati tako, da bi bila na obeh straneh enaka. Ostal je na stopnji pet let starega otroka.

Najdeni Peregrin: zavrženi nezakonski otrok in umetnik, ki zelo lepo poje. Ko zaigra na Tantadrujeve zvonce mu vaščani prevzeti prisluhnejo.

Realistične prvine: realizem se kaže v avtorjevih pripovednih poročilih in dialogih književnih oseb. Pripovedovalec niza dogodke, govor oseb je stvaren, vsakdanji. Realistični so tudi podrobni opisi prizorišč: gostilne, sejmišča, pokopališča.

Fantastične prvine: so očitne v prividu uničenja: pisatelj nad Piranom doživlja svet podobno kot Tantadruj po odhodu iz gostilne.

Eksistencialne prvine: so povezane s ključnim bivanjskim položajem glavne književne osebe, ta ves čas živi na robu življenja in smrti. Osrednja določila tega bivanja so: prepričanje, da svet ni smiseln, občutek tesnobe in želja po smrti, vprašanje svobode bivanja.

Jezikovno slogovne značilnosti:

Jezikovno slogovne značilnosti ustrezajo dvojni naravi besedila, ki je hkrati objektivno in subjektivno, epsko in lirsko. Za objektivno pripovedovanje so značilno podrobni opisi, dialogi in poročila. Skladnja v njih je preprosta, podobna tisti v vsakdanjem življenju.

- V objektivnem pripovedovanju se včasih pojavljajo subjektivne pesniške podobe;
- ključne besede imajo večinoma **simbolični pomen**;
- izraziti simboli so tudi barve: črna in rdeča;
- širše podobe so alegorije;
- zvočni učinki so ustvarjeni s ponavljanjem;

42. Smeri v slovenski književnosti po 2. svetovni vojni (značilnosti literarnih smeri, generacij, povezave s predvojno književnostjo)

Obdobja po 2. svetovni vojni:

1945 – 1950: V tem času se kaže vpliv Sovjetskega socialističnega realizma. Književnost je nastajala po načelu graditeljskega aktivizma, vrsta pisateljev pa nadaljuje izročilo socialnega realizma.

1950 – 1960: Opazen je premik v intimizem, pojavlja pa se tudi književnost eksistencializma.

1960 – 1970: V tem času doživi svoj razmah modernizem. V drugi polovici tega obdobja nastopi valj domače avantgarde.

1970 – 1980: Nadaljevanje modernizma in avantgarde, poleg tudi različne oblike realizma.

1980 – 1990: Postmodernizem (umetnostna smer, ki odklanja pretirani modernizem in avantgardizem).

Lirika: je bila v vsakem od označenih obdobji oz. smeri tematsko in stilno raznolika, sočasno so obstajali v njej tradicionalni in izrazit moderni ali avantgardni stili.

Znotraj vsake generacije so obstajale še različne skupine glede na literarno smer in slog:

- Predvojna generacija: gre za pesnike, ki so nastopili že v tridesetih letih ali pred drugo svetovno vojno). Zanj so značilne ljubezenske, razpoloženske in bivanjske pesmi.

Predstavniki: Matej Bor in Cene Vipotnik.

- Prva vojna generacija pesnikov: vanjo spadajo pesniki, rojeni od sredine dvajsetih let do sredine tridesetih let (Ciril Zlobec, Tone Pavček, Janez Menart, Kajetan Kovič, Dane Zajc...).

- Druga povojna generacija: je generacija pesnikov, ki so se rodili okrog leta 1940.

- Tretja povojna generacija: je rod pesnikov, rojenih okrog leta 1950 (Milan Jesih, Milan Dekleva, Boris A. Novak in drugi).

- Četrta povojna generacija: je rod pesnikov, ki so rojeni okrog leta 1960 (Aleš Debeljak, Maja Vidmar, Uroš Zupan...).

Epika: se je v prvem desetletju po drugi svetovni vojni kaže predvsem kot pripovedna proza tradicionalnega ali socialnega realizma, pozneje pa se v njej izražata eksistencializem in modernizem.

- Predvojna generacija pisateljev, ki so delovali že pred drugo svetovno vojno, je ustvarjala pripovedništvo različnih smeri v razponu od socialnega realizma do eksistencializma in modernizma. Vanjo prištevamo Miška Kranjca, Cirila Kosmača, Antona Ingoliča, Ivana Potrča...

- Prvo povojno generacijo sestavljata dve skupini. V prvo, rojeni okrog leta 1920, spadata Beno Zupančič in Andrej Hieng, v drugo, rojeno okrog leta 1930, pa Lojz Kovačič, Dominik Smole, Pavle Zidar in Peter Božič.

- Druga povojna generacija se je uveljavila v šestdesetih in sedemdesetih letih, vanjo pa spadajo pisatelji rojeni sredi tridesetih let in okrog leta 1940. Najpomembnejši predstavnik te generacije je Rudi Šeligo.

- Tretja povojna generacija pisateljev rojenih okrog leta 1950, je nastopila po letu 1970. Njen glavni predstavnik je bil Drago Jančar

Dramatika: je bila v prvih letih po vojni, tako kot lirika in epika, socialno- realistična, v petdesetih letih sta se v njej kazala eksistencializem in modernizem, v šestdesetih se je razmahnila dramatika absurda, okrog osemdesetih let pa so bili značilni pojavi postmodernizma. Tudi v dramatikah je ustvarjalo več generacij:

- Predvojna generacija: je ostajala zvesta socialnemu realizmu (Matej Bor, Ivan Potrč).

- Prva povojna generacija: je uveljavljala modernizem in dramatiko absurda, značilen pojav pa je bila tudi **poetična drama** s prvinami modernizma (Dominik Smole, Peter Božič, Dane Zajc, Gregor Strniša).

- Druga povojna generacija: je nadaljevala izročilo absurdne dramatike, v katero je vnašala močne prvine groteske, njen značilen predstavnik pa je Dušan Jovanovič.

- Tretja povojna generacija: rojena okrog leta 1950, izhaja iz eksistencializma, modernizma in absurdne dramatike, značilen pa je zanjo Postmodernizem. Najpomembnejši predstavnik te generacije je, tako kot v pripovedni prozi, Drago Jančar.

43. Tone Pavček: Pesem o zvezdah (bivanjska tematika, jezik in slog)

Pesem govori o človeku. Zvezda je v poeziji ustaljen simbol sreče, smisla in optimizma, prav tako pa je vsak človek nekaj posebnega, smiselnega in lepega. Potuje po vedno isti poti od rojstva do smrti. Ljudje so si včasih preveč odtujeni, včasih pa so si preveč blizu, takrat lahko drug drugega najbolj prizadenejo.

Jezik in slog:

- Pesem je členjena na kitice; vsaka posreduje del sporočila.
- Rima ni izpeljana dosledno, po natančno določenem redu.
- Verz ni smiselna celota, saj misel iz enega verza preskoči v drugega.
- V pesmi so običajne besede in besedne zveze.

44. Kajetan Kovič: Južni otok (tema, oblika)

Pesem – podoba:

Skrit pesniški subjekt pove, da sta edino »dogajanje« v pesmi ponavljanje in izginjanje otoka. S tem ko zatrjuje, da južni otok je, opozori na njegov **metaforični pomen**.

Celotna pesem učinkuje kot ena sama razširjena metafora oziroma pesniška podoba. Z to podobo je značilen kontrast svetlobe in teme. Njen svetli del tvorijo svit, bela voda in močna zvezda, temnega pa tema, temno morsko dno z razsutimi školjkami, vejami in mahom

Jezikovno slogovne značilnosti:

Poleg bogate metaforičnosti je za pesem značilna preiščljena skladnje. Interpretacija stavčnega člena nam, tako kot razumevanje metafor, pomaga odkrivati sporočilo.

Prevladujejo **vezalna priredja**, ki pomenijo s svojo naštevalnostjo kopičenje prvin svetega, optimističnega in temnega, pesimističnega dela pesmi.

Slogovna posebnost je tudi skladijsko in kitično osamosvojeni odvisnik.

Idejne prvine:

Pesem o Južnem otoku je pesem o iskanju bivanjskega smisla: človek živi v stalnem nasprotju med vero in dvomom. Pesem ne pove, da človek dvom spremeni v vero in odkrije smisel, ampak ponuja možnost, da se to zgodi.

45. Zajc: Črni deček (absurd v sodobni poeziji, verz)

Verz:

Pesem je zapisana v svobodni kitični obliki in v svobodnem verzu. Ritem ustvarjajo ponavljanja.

Absurd v sodobni poeziji:

Absurd je pogost motiv v sodobni poeziji. Osrednji motiv Črnega dečka je absurden; dečkovo spuščanje ptic spominja na Sizifovo delo. Nesmiselnega početja ni mogoče dojeti z razumom. Njegovo vztrajanje nima smisla, saj ne daje pričakovanega rezultata. Za tako početje mora obstajati nek notranji, nerazložljiv smisel.

46. Svetlana Makarovič: Zeleni Jurij (aktualizacija ljudske motivike)

Svetlana Makarovič je uporabila mitološko osebo iz ljudskega izročila, da bi z njo izrazila problematiko sodobnega človeka. Pesem ima tri dele, vsak od njih predstavlja dogajanje v nekem obdobju. Svetlana Makarovič si je motiv Zelenega Jurija spodila iz Ljudskega slovstva (pogosto avtorji iščejo motive v ljudskem izročilu). Tradicionalni Zeleni Jurij predstavlja dečka, ki prinaša srečo in se ga vsi veselijo. Ta motiv je postavila v sodobni čas, kjer je družba sicer zelo razvita, vendar se posameznik v njej ne počuti dobro: je osamljen, odtujen, obremenjen... Pesem prikazuje dečka, ki je odraščal pod slabimi pogoji (se premeni v Sivega Jurija) in pod takšnimi pogoji odraste v slabega človeka, ki seje tisto kar je dobil (zlo). Pesem uvrščamo v poezijo Absurda.

Jezikovne značilnosti:

- ponavljanje; - stalne pridevniške besede;

47. Zupan: Manuet za kitaro (vojni roman, modernistični pripovedni postopki)

Vojni roman: posebna podvrsta zgodovinskega romana, ki prikazuje življenje izmišljenih oseb v neki določeni zgodovinski dobi ali pa niza zgodovinske neizgovorjene dogodke glede zgodovinskih oseb. zelo znani so romani, ki opisujejo vojno tematiko predvsem 2. svetovno vojno (Prežihov Voranc, Tone Svetina, Vladimir Kavčič, Vitomil Zupan). Značilna je polarizacija značaja v zgodbi, pripovedovalec opazi le izrazito pozitivne in negativne junake

Modernistični pripovedni postopki:

- Zupan v romanu *Manuet za kitaro* uporablja številne modernistične postopke:
- prvoosebni pripovedovalec pripoveduje le to, kar sam doživi;
- menjavanje različnih pripovednih postopkov;
- notranji monolog;
- dialogi;
- uporaba zelo pestrega gradiva;
- vmesni komentarji;
- svobodno prepletanje besedja;

48. Jančar: Veliki briljanti valček (moderna groteskna drama)

Moderna groteskna drama:

Dogajanje se dogaja groteskno grozljivo in po temačno tragičnem vzdušju mestoma spominja na Grumov *Dogodek v mestu Gogi*. Groteskno je mešanje tragičnega z ironičnim, sarkastičnim, ciničnim, karikiranim.

Simona Vebra, ki so ga navdušile uporne ideje poljskega vstajnika Drohojovskega, Volodja navsezadnje z opozorilno amputacijo zdrave noge spravi »k pameti«.

Moderna drama se kaže tudi v jeziku; jezik se drobi na krike, elipse, se vulgarizira, monologi se krčijo in replike krajšajo.